

Samisk hellighet og viktigheten av Rásttigáisá i perspektiv

Samiske hellige steder er varierte i beliggenhet, utseende og utforming, og inkluderer både naturlige formasjoner som steiner, fjell, innsjøer og skogområder, samt menneskeskapte strukturer som steinringer og labyrinter. De ligger ofte på terrengets terskler, som nes, holmer og overgangen til høyfjellet, og kan ha spesielle kjennetegn som farger eller former som anses som hellige. Disse stedene er sentrale i samisk tro, med symbolsk, historisk og åndelig betydning, og de gjenspeiler den samiske befolkningens sterke tilknytning til naturen og deres spirituelle forståelse av landskapet.

Hellige fjell i samisk religion har en sammensatt definisjon som inkluderer mytologi, spiritualitet, økologi, kulturell arv og rituell betydning. De fremmer en åndelig forbindelse mellom det samiske folket og naturen, og inkarnerer den rike kulturelle veven og åndelige troen til det samiske samfunnet. Hellige fjell er ofte knyttet til offerplasser hvor man ofret for beskyttelse.

I hele Sápmi er det hellige fjell og andre helligsteder, fra nord til sør. Rásttigáisá er et slikt fjell. Dovrefjell er et hellig fjellområde. Tromsdalstinden er et hellig fjell. Andre er Andotten på Sørøya, Álda på nordsiden av Varangerfjorden med helleristninger og skriftlige fortellinger om offerpraksis fra 1700-tallet til 1920-tallet og Sieidebákti i Porsanger hvor man reiser gjennom fjellet for å nå Nordkapp.¹ I Nord-Finland har vi Pyhä-Nattanen som overvåker den veldige villmarken, hvor ødemarken bøyer seg for fjellet «den store guden» og hvor man selv på klare dager kunne se mytiske søyler av skyer dekke fjellet.² Ved Álddabákti, ofte oversatt Offerberget og kalt av nordmenn Trollberget i Ifjorden, har man også funnet reinsdyrhorn ved offerplassen.³ I Øksfjord, på kanten av stupet over Øksfjordbotn, ligger Jiehtanas eller steinguden som ser etter kvinnen sin i fjorden. Háldi er et hellig fjell i Alta som ligger i et større fjellkompleks og Tunnsjøguden i Nord-Trøndelag er også ansett som hellig. Her har man funnet offersteiner.⁴ Finnkirka i Kjøllefjord er også en naturlig fjellformasjon som identifiseres

---

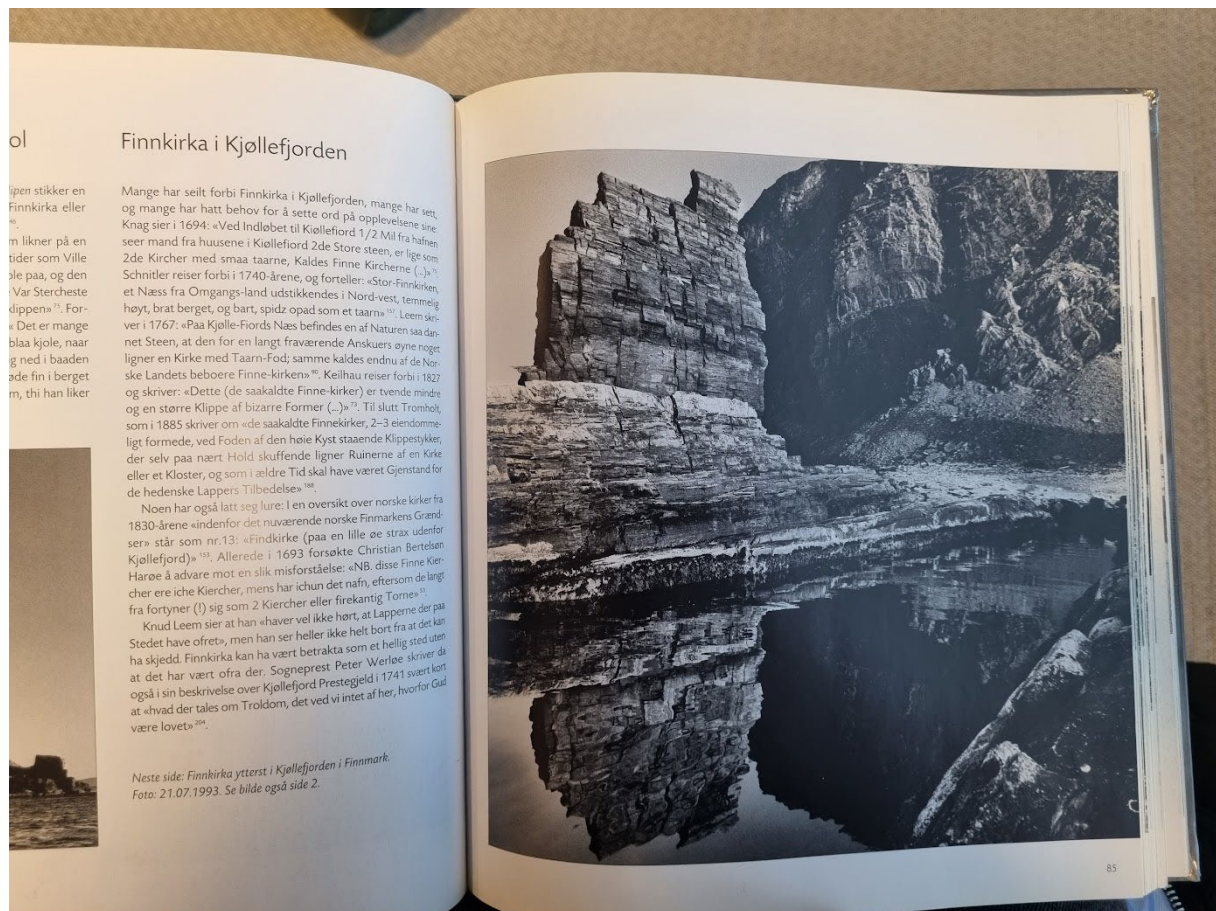
¹ Arvid Sveen, 2003, Mytiske landskap – ved dansende skog og susende fjell, p. 25-27

² Jacob Fellman, 1906, Antecnkningar under min vistelse i Lappmarken. Bind 2/andra delen

³ Amund Helland, 1906, Topografisk statistisk beskrivelse over Finnmarkens Amt; Just Qvigstad, 1938, De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker

⁴ Odd Mathis Hætta, Samenes gamle religion og folketro, Alta Museum, 1994, s. 23

som hellig, men konsekvensene for dette er for eksempel ikke tatt med i vurderingen av verken eksisterende Kjøllefjord vindpark eller utvidelsen.

Figur 1 Mytiske landskap ved dansende skog og susende fjell

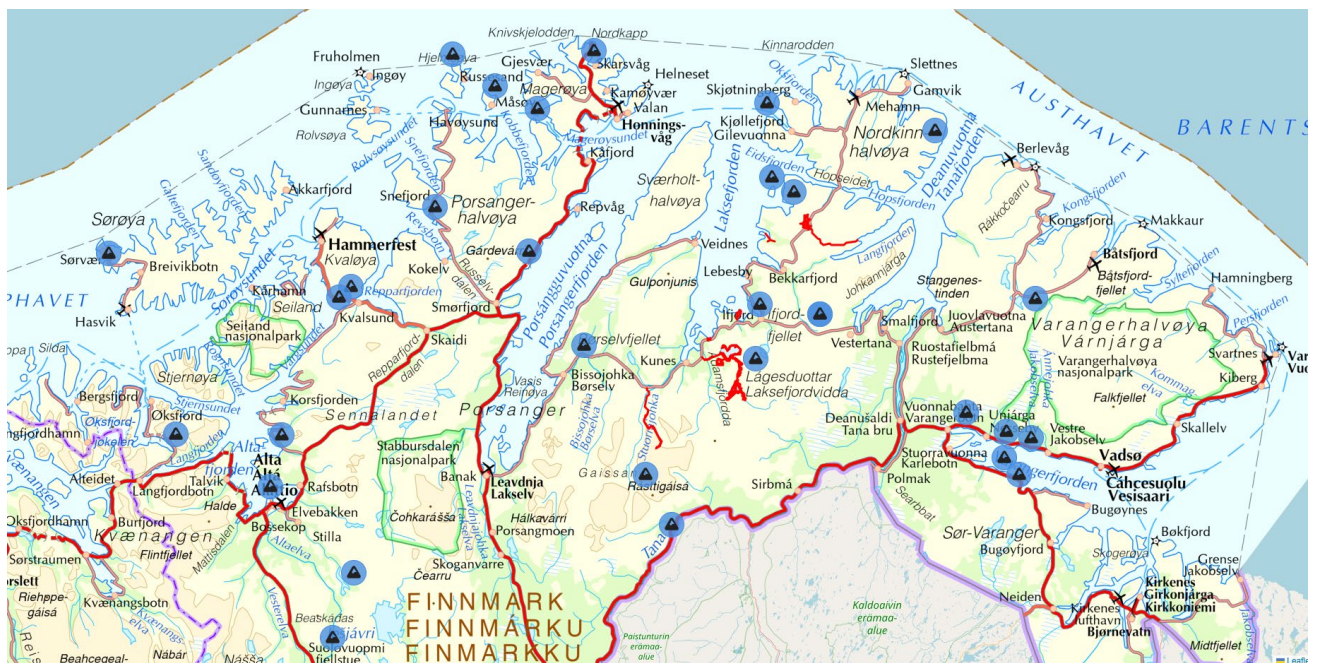
Det finnes så vidt vi har vært i stand til å identifisere, ingen etablert metodologi for klassifisering og avgrensning for samisk helligsteder i kontekst av arealforvaltning. I det samiske tradisjonelle trossystemet betraktes natur på generelt grunnlag som hellig og man har utviklet åndelige forbindelser med landet, vannet, fjellene, skogene og dyrene i sine lokalmiljø. Fjell kan være hellige fordi de har seremoniell og rituell betydning, på bakgrunn av geografiske trekk, åndelig tilstedeværelse eller kulturell arv og identitet.

Avgrensning av samiske helligsteder er et komplekst tema. Det har vært forslått en avgrensning av hellige fjell fra dalbunn til fjelltopp.⁵ Dette kan være en utfordring hvis det er kartlagt flere kulturminner eller hellige steder nærliggende det hellige fjellet. En

⁵ Myrvoll, s. 32

tetthet av kulturminner vil kunne si noe om området anses som særlig betydningsfullt.⁶ Hvis tradisjonene som knyttes til fjellet begrenses av visuelle forstyrrelser vil dette også måtte sees på.

Vurderingen av den kulturelle og religiøse betydningen av landemerker, som fjell, i konsekvensutredninger, krever en gjennomtenkt og omfattende tilnærming som tar hensyn til samfunnets perspektiver og verdier. Det må være et spesielt søkelys på involveringen og dialogen med de gruppene i samfunnet som enten blir direkte påvirket eller som bruker områdene aktivt. Dette har på et slikt detaljnivå per dags dato ikke blitt gjennomført, og vi stiller oss undrende til hvilket datagrunnlag NVE har lagt til grunn for sine vurderinger av Rásttigáisá's og nærliggende områders viktighet for tradisjonstro.

Figur 2 Hellige fjell og steder i Finnmark, Sápmi. Kilde: Lemet-Jon Ivvar, *De Hellige Fjell i Sameland*, 2021. Mer informasjon om de hellige stedene på kartet leses om her: <https://ivvar-kart-feccccff54.herokuapp.com/>

Det er på Rásttigáisá ifølge historiker ved UiT Roald Kristiansen sterke iboende åndelige krefter. Å ofre noe stort eller lite til et fjell, anstendig påkledning, knelling eller hilsning ved passering og begrensing av støy, var generelle måter å vise respekt til åndene.⁷ Det er også betydelige kvinnerestriksjoner knyttet til hellige fjell og andre helligsteder bestående av større landskapsformasjoner. Kvinner skal ikke bevege seg opp på eller i

⁶ Myrvoll, s. 21

⁷ Elin Rose Myrvoll (2008); NRK og Roald Kristiansen, <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/xl/et-magisk-fjell-1.12454203>

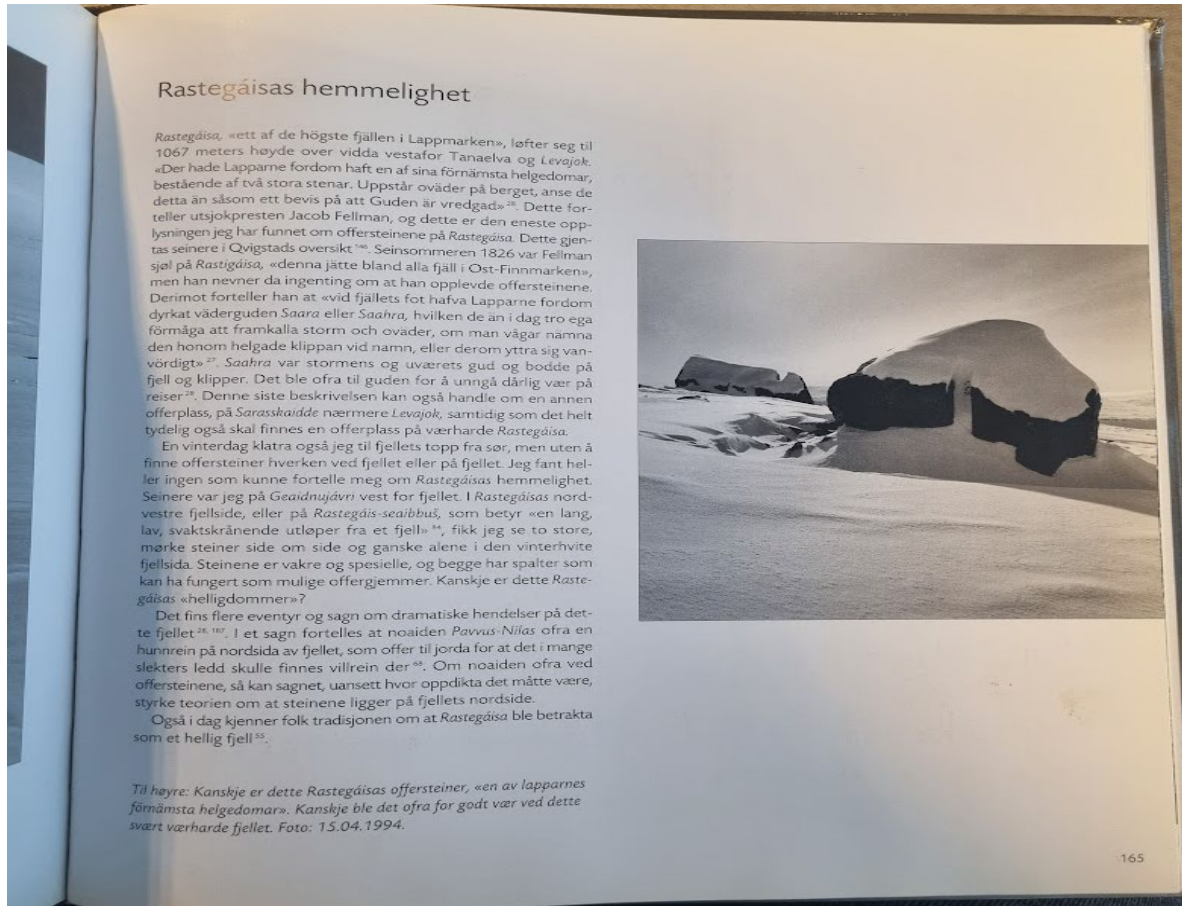
nærheten av disse stedene.⁸ Så langt det er mulig, bør imidlertid avgrensingen av et helligsted skje etter at stedet er dokumentert og kvalitetene som knyttes til stedet er kartlagt. Dette innebærer at hvert sted må vurderes særskilt. Den viktigste retningslinjen for avgrensning av helligsteder, vil i hvert enkelt tilfelle være å først dokumentere stedets historie gjennom å klargjøre hva som finnes nedfelt om stedet i skriftlige kilder.⁹ For Rásttigáisá og området rundt er det ikke kartlagt noen skriftlige kilder på konkrete ritualer eller annen praksis som vil kunne bli begrenset av en vindpark.

Utover det at Rásttigáisá er et fjell med iboende åndelige krefter, er det vanskelig å se hvordan den konkrete kulturutøvelsen påvirkes betydelig negativt av Davvi Vindpark. Prosjektet ligger 9km fra fjellet og 4km fra dalbunnen. Ingen adkomstveier vil øke tilgangen til fjellet. Eksisterende ruter opp mot fjellet kommer fra Tana-siden, og herfra vil man ikke kunne se parken. Ingen kulturminner er heller kartlagt inne i planområdet. Om det skulle vise seg at det eksisterer udokumenterte offersteder er det kun de som ligger betydelig opp på selve fjellet på nordsiden, som vil kunne skimte turbiner. Det er også eksisterende infrastruktur i form av militærinstallasjoner som ligger nærmere fjellet enn parken er planlagt.

---

⁸ Myrvoll, s. 28

⁹ Myrvoll, s. 3

Figur 3 Mytiske landskap ved dansende skog og susende fjell. Arild Sveen 2003 s. 165

Ingen kulturminner som offersteiner, hvor det å se fjellet Rásttigáisá ifra stedet er en vesentlig del av kulturutøvelsen, er identifisert i konsekvensutredningene eller påpekt senere av andre. I Just Qvigstads oversikt over offersteiner og hellige fjell fra 1926, refereres det til en kommentar fra Utsjoki-presten Jacob Fellman fra tidlig 1900-tallet at det skal finnes to offersteiner på Rásttigáisá. Men da Fellman selv faktiske besøkte Rásttigáisá i 1927, var det ingen referanser til steinene.¹⁰ Det finnes flere eventyr og sagn om dramatiske hendelser på dette fjellet.¹¹ I et sagn fortelles at noaidien Pavvus-Nilas ofret en hannrein på nordsiden av fjellet, som offer til jorden for at det i mange slekters ledd skulle finnes villrein.¹² Om noaidien ofret ved offersteinene, så kan sagnet, uansett hvor oppdiktet det måtte være, styrke teorien om at steinene ligger på fjellets nordside. Arild Sveen fant heller ingen offersteiner på sitt besøk til Rásttigáisá i 2003, og heller ikke fant han noen som kunne fortette han om "Rásttigáisá hemmelighet". Per dags dato,

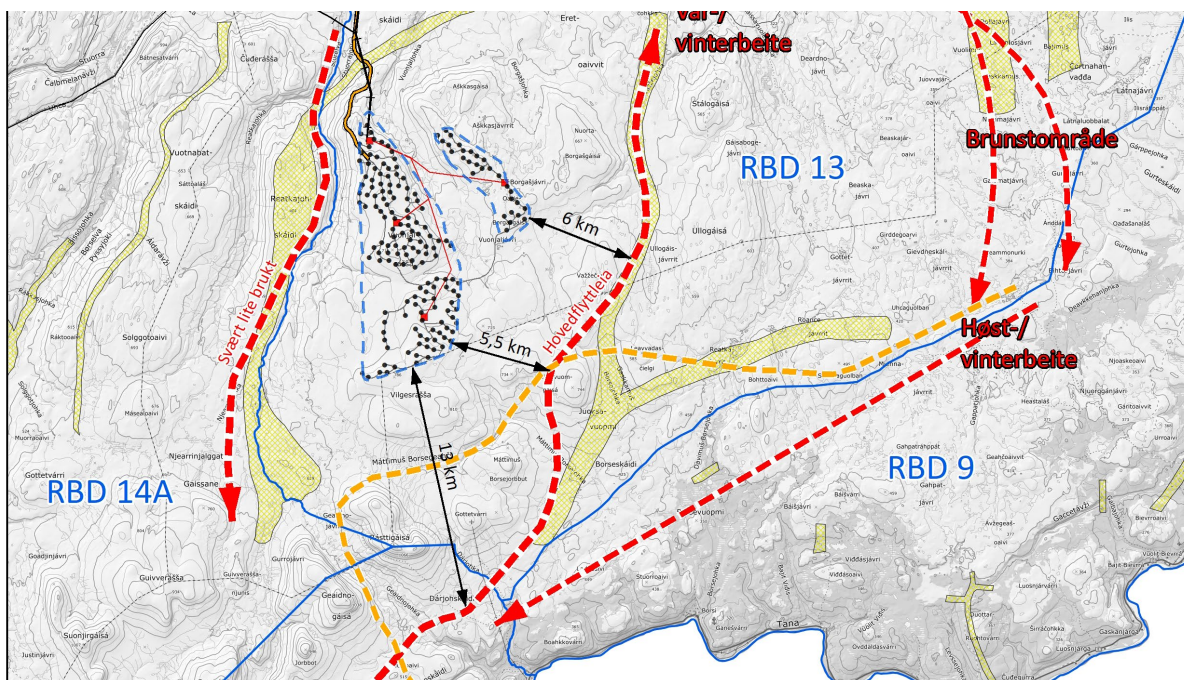
¹⁰ Just Qvigstad, 1926, Lappische Opferstein und Heilige Berge in Norwegen. Etnografisk museums skrifter bind 1, hefte 5, Oslo

¹¹ Fellman, Jacob, 1906. Antecninger under min vistelse i Lappmarken Bind 2/andra delen, Helsingfors

¹² Jalvi, Pedar. 1966. Sabmelazzi midnasak ja mutalusak, Lappalasten satuajaja tarinoita, Helsingfors, Helsinki 1966.

også i konsekvensutredningene med medvirkning fra Sametinget, er i dag ikke funnet noen dokumenterte offersteiner hverken på eller ved fjellet.¹³

I det tilfellet at hilsninger til fjellet er en del av sentral del av religionsutøvelsen for brukere av området, vil ikke parken begrense mulighetene til/for å vise helligstedet respekt ved passering, da trekkleiene for reindriften går på hver sin side av Rásttigáisá og planområdet.

Fordi fjell er hellige av ulike årsaker er det viktig å identifisere hvilke mulige virkninger på den kulturelle og religiøse betydningen av landemerket som kan oppstå som følge av foreslåtte utviklinger eller endringer. Sammen med samfunnet kan man utvikle en kulturelt sensitiv forvaltningsplan som tar sikte på å bevare og beskytte disse kulturelle og religiøse tradisjonene knyttet til landemerket samtidig, som det tillater ansvarlig bruk og utvikling.

¹³ Konsekvensutredninger for Davvi vindpark 2018; Arvid Sveen, 2003, Mytiske landskap – ved dansende skog og susende fjell, p. 165